

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Сумський державний університет
Центр заочної, дистанційної та вечірньої форм навчання
Кафедра управління імені Олега Балацького

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ І.І. Рекуненко
(підпис) (Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

_____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

зі спеціальності_ 281 «Публічне управління та адміністрування»
Освітньо-професійної програми «Адміністративний менеджмент»

на тему: «Удосконалення роботи органів самоорганізації населення та підвищення їх значення в системі місцевого самоврядування»

Здобувачки групи _____ АМ.мз-21с _____ Мальцева Катерина Олександрівна

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

(підпис)

Катерина Мальцева
(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ здобувача)

Керівник _____ кандидат наук, доцент Вікторія Мартинець _____

(посада, науковий ступінь, вчене звання, Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

Консультант¹⁾ _____

(посада, науковий ступінь, вчене звання Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Центр заочної, дистанційної та вечірньої форм навчання
Кафедра управління імені Олега Балацького

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____ І.І. Рекуненко
(підпис) (Ім'я та ПРИЗВИЩЕ)

_____ 20_____ р.

**ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття освітнього ступеня магістр**

зі спеціальності_ 281 «Публічне управління та адміністрування»
Освітньо-професійної програми «Адміністративний менеджмент»

Здобувачки групи АМ.мз-21с Мальцева Катерина Олександрівна

1. Тема роботи «Удосконалення роботи органів самоорганізації населення та підвищення їх значення в системі місцевого самоврядування» затверджена наказом _____ від 01.11.2023 р.

2. Термін подання здобувачем закінченої роботи 15.12.2023р.

3. Мета кваліфікаційної роботи: знаходження напрямків удосконалення органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування

4. Об'єкт дослідження: самоорганізація населення в Сумській області

5. Предмет дослідження: органи самоорганізації населення

6. Кваліфікаційна робота виконується на підставі: взаємодії органів самоорганізації та місцевої влади, соціальної важливості органів самоорганізації у створенні демократичного та розвиненого суспільства.

7. Орієнтовний план кваліфікаційної роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети.

№ пор.	Назва розділу	Термін подання
I	Теоретичні положення та підходи до самоорганізації населення в місцевому самоврядуванні	До 31.10.23
II	Аналіз структури самоорганізації населення на місцевому рівні	До 15.11.23
III	Методи та напрямки удосконалення органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування	До 01.12.23

Зміст завдань для виконання поставленої мети кваліфікаційної роботи: У розділі 1 студент повинен: провести аналіз сучасного стану органів самоорганізації населення. Визначити правовий та організаційний статус органів самоорганізації на різних рівнях місцевого самоврядування, вивчити міжнародний досвід та передові практики у сфері самоорганізації та взаємодії з місцевою владою.

У розділі 2 студент повинен провести аналіз структури самоорганізації населення на місцевому рівні. Провести аналіз ефективності роботи органів самоорганізації та ідентифікувати проблеми, з якими вони стикаються, проаналізувати участь громадськості в прийнятті рішень через органи самоорганізації.

У розділі 3 студент повинен розробити рекомендації щодо удосконалення роботи органів самоорганізації та підвищення їхнього значення в системі місцевого самоврядування.

8. Консультації щодо виконання роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада керівника/консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	Мартинець В.В., кандидат наук, доцент	17.10.23	
2	Мартинець В.В., кандидат наук, доцент	31.10.23	
3	Мартинець В.В., кандидат наук, доцент	15.11.23	

9. Дата видачі завдання 18.10.2023 р.

Керівник кваліфікаційної роботи кандидат наук, доцент Вікторія Мартинець _____
(підпис)

Завдання до виконання одержав Катерина Мальцева _____
(підпис)

Анотація

Дана робота присвячена дослідженню концепції самоорганізації та її застосування в соціальних науках, зокрема в контексті місцевого самоврядування.

Головна мета дипломної роботи - знаходження шляхів удосконалення органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування. Об'єктом дослідження є самоорганізація населення в Сумській області, а завдання включають аналіз ролі самоорганізації в місцевому самоврядуванні, вивчення теоретичних і практичних аспектів місцевого самоврядування та оцінку ефективності діяльності органів самоорганізації.

Для досягнення цілей використовуються синергетичні підходи у сфері публічного управління, які обґрунтовані працями визначених дослідників. Автори також розглядають досвід інших країн щодо підвищення ролі самоорганізації населення та проводять аналіз органів місцевого самоврядування в Сумській міській громаді. Робота закінчується пропозиціями щодо змін у структурі органів самоорганізації та рекомендаціями щодо підвищення ефективності їхньої роботи в системі місцевого самоврядування.

Обсяг кваліфікаційна роботи містить 50 сторінок, 9 ілюстрацій, 3 таблиці, 34 джерела літератури.

Ключові слова: ОМС (органи місцевого самоврядування), УНС (Український національний союз), народне самоврядування, ОСН (органи самоорганізації населення).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
1. Теоретичні положення та підходи до самоорганізації населення в місцевому самоврядуванні.....	8
1.1. Поняття та роль самоорганізації населення в місцевому самоврядуванні.....	8
1.2. Теоретичні та практичні аспекти місцевого самоврядування.....	11
1.3. Досвід інших країн у підвищенні ролі органів самоорганізації населення.....	16
2. Аналіз структури самоорганізації населення на місцевому рівні.....	23
2.1. Переваги та недоліки існуючих структур самоорганізації.....	23
2.2. Оцінка ефективності діяльності органів самоорганізації.....	28
2.3. Роль органів самоорганізації в прийнятті рішень на місцевому рівні.....	32
3. Методи та напрямки удосконалення органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування.....	35
3.1. Аналіз органів місцевого самоврядування Сумської міської громади.....	35
3.2. Пропозиції та рекомендації щодо змін у структурі органів самоорганізації Сумської громади	36
3.3. Оцінка ефективності органів самоорганізації в системі місцевого самоврядування Сумської громади.....	40
Висновки.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48

ВСТУП

За останні два десятиліття наука про складність та її методологічні застосування набули помітного значення в соціальних науках. Одним із ключових понять науки про складність є самоорганізація. Самоорганізація використовується для представлення появи стабільних моделей через автономну та само підсилювальну мікро динаміку. Незважаючи на потенційну релевантність концепції самоорганізації для вивчення соціальної динаміки, її артикуляція та використання залишаються в межах науки про складність, з незначним зв'язком із основною соціальною наукою. Через різноманіття та фрагментарність теорій і концепцій у традиційних соціальних науках встановити ці зв'язки може бути важко навіть дослідникам соціальної складності з досвідом соціальних наук.

Цей систематичний огляд концепції самоорганізації та критичне обговорення подібних концепцій у загальних соціальних науках має на меті допомогти практикам у наукових підгалузях визначити літературу з традиційних соціальних наук, яка може бути корисною для їхніх досліджень. Дослідження, проведене Н. Нижник, О. Оболенським, О. Батановим, Д. Кольцовою, Н. Мішиною, В. Куйбідою, М. Лендъел, В. Кравченком, Ю. Шаровим, М. Пухтинським та іншими, присвячено аналізу ролі, місця, функцій та діяльності ОСН в рамках системи місцевого самоврядування. Основна увага приділяється також пошуку ефективного механізму їхньої діяльності. Прийнятність синергетичних підходів у сфері публічного управління обґрунтовується в роботах І. Письменного, В. Бакуменка, В. Князева, , Ю. Сурміна, Л. Мельника, А.Чемериса, І. Пригожина, С. Серьогіна, І. Стенгерса, В. Мартиненка Л. Євстигнєєвої, І.Черленяка та ін.

Метою дипломної роботи є знаходження напрямків удосконалення органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування.

Предметом дипломної роботи є органи самоорганізації населення.

Об'єктом дипломної роботи є – самоорганізація населення в Сумській області.

Завдання дипломної роботи є:

- Дослідити роль самоорганізації населення в місцевому самоврядуванні;
- Проаналізувати теоретичні та практичні аспекти місцевого самоврядування;
- Вивчити досвід інших країн у підвищенні ролі самоорганізації населення;
- Визначити переваги та недоліки структур самоорганізації;
- Оцінка ефективності діяльності органів самоорганізації;
- Визначити роль органів самоорганізації в прийнятті рішень на місцевому рівні;
- Провести аналіз органів місцевого самоврядування Сумської міської громади;
- Запропонувати рекомендації щодо змін у структурі органів самоорганізації Сумської громади;
- Дослідити ефективності органів самоорганізації в системі місцевого самоврядування Сумської громади.

За результатами дослідження опубліковані тези «Самоорганізація населення в системі місцевого самоврядування» в збірнику міжнародної конференції «Управлінські парадигми сталого розвитку та інклюзивного економічного зростання».

1. ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ПІДХОДИ ДО САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

1.1. Поняття та роль самоорганізації населення в місцевому самоврядуванні

В системі місцевого самоврядування велике значення приділяється організаціям народного самоврядування, які відзначаються ключовою роллю у створенні умов для максимально широкої безпосередньої участі громадян у процесах прийняття та реалізації рішень, пов'язаних із соціально-економічним та культурним розвитком території. Саме через них будуються відносини довіри та співпраці між владою та людьми для вирішення тих чи інших важливих місцевих проблем. Ефективне місцеве самоврядування не може бути досягнуте без народного самоврядування, як і місцева інфраструктура не може розвиватися без урахування очікувань, інтересів та прагнень мешканців територіальних громад.

Самоорганізація населення представляє собою форму представницької організації, створеної жителями, які тимчасово або постійно проживають на конкретній території, в межах сіл, селищ, міст. Ці структури володіють особливим характером, що об'єднує риси як органів державної влади, так і громадських організацій.

Народні самоорганізації співпрацюють з органами державної влади та беруть участь у вирішенні важливих питань місцевого значення, що обумовлено наявністю в народних самоорганізаціях певних повноважень, які надаються народною владою. Орган публічної влади - муніципальна рада; і той факт, що автономна організація народу здійснює владу на відповідній території.

Водночас, як і громадські організації, самоорганізації населення працюють на громадських засадах, їхня діяльність ґрунтується на принципі добровільності, вони беруть на себе певні повноваження органів державної влади.

Народні самоврядування є органами представництва, створеними мешканцями, які, згідно із законом, законно проживають у селі, місті або на частині їхньої території. Ці органи призначені для вирішення завдань, визначених Законом

України «Про органи самоорганізації населення». На три категорії розділяються структури самоорганізації населення міста. (рис.1.1):

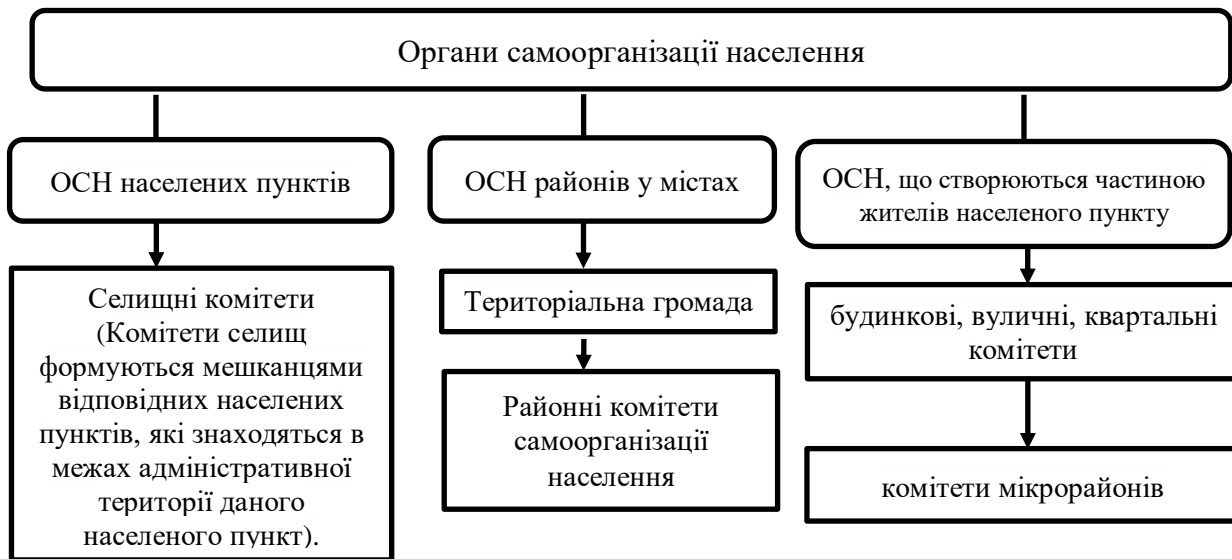

Рисунок 1.1 - Групи самоорганізації

Джерело: узагальнено автором на основі Закону України «Про органи самоорганізації населення»

Серед ОМС, що виникли в умовах незалежності, найбільшу увагу привернули саме ОМС. Ці установи є формою прямої автономії, що досягається шляхом самостійного вирішення важливих місцевих проблем. У разі потреби ОСН бере участь в обговореннях від імені інституційної діяльності. Поступово зростала роль масових самоврядних організацій у системі місцевого самоврядування. Вони виконують різноманітні функції, спрямовані на забезпечення життєдіяльності населення даної території (Закон України, 2017, «Про місцеве самоврядування в Україні»). Відповідно до чинного законодавства УНС надано статус самостійного суб'єкта місцевого самоврядування, який може вирішувати соціально-економічні та культурні питання життя громадян. ОСН відображає рівень місцевої, особливо національної, демократизації. Основні завдання організацій народного самоврядування формуються через завдання та функції, визначені для місцевого самоврядування та його органів, представлена в Таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 - Основні завдання органів самоорганізації

Основні завдання органів самоорганізації населення	
Представницька функція	означає виступ за інтереси виборного населення в органах місцевого самоврядування та державних структурах
Організаційна	включає в себе вжиття заходів для збереження природи, благоустрою території, охорони історичних та культурних пам'яток, будівництва та ремонту доріг, інженерних мереж тощо
Допоміжна	забезпечує діяльність закладів освіти, культури, спорту, спорту, громадських установ соціального захисту, пожежного нагляду, правоохоронних органів
Контрольно-облікова	ведення обліку громадян, які проживають на відповідній території, контроль якості надання житлово-побутових послуг на території відповідної установи тощо
Інформаційна	інформування мешканців, проведення опитувань та збір пропозицій
Розпорядчо-виконавча	виконує рішення зборів громадян за місцем проживання, сприяє виконанню чинних законодавчих актів, визначає напрямки та розподіл коштів на поліпшення відповідної території, організовує пряме втілення проектів та укладає відповідні договори.

Джерело: узагальнено автором на основі Закону України "Про органи самоорганізації населення"

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про органи самоорганізації населення», основними завданнями яких є: (рис.1.2).

Рисунок 1.2 - Основні завдання органів самоорганізації населення

Джерело: узагальнено автором на основі Закону України, ст. 3, «Про органи самоорганізації населення» (Закон України «Про ОСН», 2001, ст. 254).

1.2. Теоретичні та практичні аспекти місцевого самоврядування

Місцева автономія становить ключовий елемент демократичної системи країни. Основна мета місцевого самоврядування полягає в гарантуванні права територіальних громад та їх обраних органів на самостійне вирішення суттєвих питань місцевого характеру в рамках наданої їм компетенції, дотримуючись при цьому принципів конституції та національного законодавства.

Для того, щоб місцева автономія займала чільне місце в системі державної влади, необхідно розуміти історичні умови, основні принципи, системи та основні повноваження органів самоврядування на одному рівні для розвитку місцевої автономії.

Для правильного формування теоретичного підходу до управління майном територіальної громади важливо визначити правові основи здійснення повноважень органів місцевого самоврядування.

Згідно зі статтею 140 Конституції України, місцеве самоврядування представляє собою право територіальної громади, такої як сільська громада, яку формують мешканці села або кількох сіл, селища чи міста, самостійно вирішувати ключові питання місцевого значення в межах своєї території. Зазначене право підлягає обмеженням, встановленим Конституцією та законами України. Згідно зі статтею 143, громади сіл, селищ і міст мають повноваження управляти публічною власністю, як безпосередньо, так і через свої створені органи місцевого самоврядування. Статтею 142 визначено, що основу матеріального та фінансового забезпечення місцевого самоврядування становлять рухоме та нерухоме майно, що належить сілам, селищам, містам та територіальним громадам району в Україні. Окрім того, серед інших ресурсів зазначаються доходи місцевих бюджетів, земля та природні ресурси. Управління

містом та його спільною власністю реалізується з участю областей та обласних рад (Литвин А., 2016, 105-114).

В. М. Жук, О. Л. Шерстюк та Ю. С. Бездушна вказують, що територіальні громади отримали значні повноваження у справах розпорядження своїм майном та ресурсами, однак водночас вони поклали на себе велику відповідальність за ефективне управління (Каплуненко Д.І., 2019, 95-100).

Як правильно відмічають І. З. Сторонянська та Л. Я. Беновська, кожна територіальна громада володіє своїм ресурсним потенціалом - будь то природні ресурси, фінанси, людський капітал, підприємницькі можливості і т.д. Проте успішний розвиток громади залежить не тільки від наявності ресурсів, але й від їх здатності перетворюватися в активи розвитку, сприяючи зростанню територіального капіталу та підвищенню рівня добробуту мешканців.

При обговоренні управління майном територіальних громад рекомендується зосередити увагу на двох аспектах: ресурсному потенціалі самої територіальної громади та ефективному управлінні, спрямованому на перетворення ресурсів у активи громади (Зінченко В.П., 2018, 174-180).

Історію місцевої автономії можна простежити в період з 11 по 15 століття, коли у феодальній Європі існували князівства, міста, регіони та інші форми місцевого самоврядування. Розвиток торгівлі призвів до формування міських громад, багато з яких набули статусу напівсуверенних одиниць, заклавши тим самим основу для появи місцевого самоврядування. Одним із прикладів такої автономії слід вважати велику кількість міст, що з'явилися в середньовічній Європі, починаючи з XIII ст., у тому числі й на землях Галицько-Воленського князівства, яке користувалося магдебурзьким правом.

Під час подальшого розвитку суверенних національних держав у XVI–XVII ст. міста та інші менші форми місцевого самоврядування стали підпорядковуватися центральній державній владі, яка згодом почала приймати форму центральних урядових адміністративних одиниць. Ранній автономний розвиток міст заклав основу для розвитку прав і автономії місцевих громад, тоді

як процес збереження домінування центрального уряду окреслив роль автономних установ у наданні місцевих послуг і вирішенні проблем.

Поняття «автономія» виникла і використовувалося під час Французької революції, щоб підкреслити незалежність громад від держави. У 1808 році барон фон Штайн, міністр Пруссії, впровадив концепцію автономії шляхом включення її в закон про статус міст. Цей закон визначав міську громаду як самостійну політичну одиницю. Місцева автономія в сучасному розумінні виникла в середині XIX ст.. Термін «місцева автономія» вперше використав німецький правознавець Рудольф Гнайстер для визначення типу місцевого самоврядування територіальної громади, що сформувався в історії. Закон дає їм право самостійно вирішувати місцеві проблеми. Водночас діяльність автономних громад знаходиться поза юрисдикцією державних адміністративних органів та їх посадових осіб на місцях.

У Західній Європі та Північній Америці протягом останніх двохсот років місцева автономія була конституційно визнана в більшості країн, незважаючи на значну інституційну різноманітність. Конституційні норми цих країн гарантують автономію і право автономної організації муніципалітетів, провінцій, інших регіонів і територіальних груп. Нещодавно всі посткомуністичні країни Східної Європи включили положення про місцеве самоврядування у свої конституції та закони.

Головною проблемою сучасних демократій є забезпечення балансу між вимогами до реалізації державної політики та необхідністю врахування інтересів різних груп людей. Цю проблему можна вирішити лише шляхом децентралізації, яка передає повноваження щодо вирішення конкретних проблем від центральних державних установ до виборних місцевих установ. Ідеальною децентралізованою країною є Швейцарія, де 70% національного доходу споживають федеральні територіальні громади, що в абсолютному вираженні становить \$73 млрд на 7 млн осіб (в Україні — \$8 млрд на 50,1 млн осіб).

Система місцевого самоврядування включає (рис. 1.3):

Рисунок 1.3 - Система місцевого самоврядування

Джерело: узагальнення автора, ґрунтуючись на Законі України "Про органи самоорганізації населення".

Міські, сільські та селищні ради виступають ключовими органами місцевого самоврядування, які представляють відповідні територіальні громади і здійснюють функції та повноваження місцевого самоврядування від їх імені та на їх користь, як це передбачено Конституцією та законами України.

Виконавчим органом цих рад є відповідний виконавчий комітет, що діє в сільській, селищній, міській, а також районній у місті (при наявності) раді. Відділи, управління та інші органи виконавчої влади є складовою частиною цих виконавчих комітетів і відповідають за забезпечення ефективного виконання прийнятих рішень та здійснення функцій місцевого самоврядування на відповідних територіях. Виконавчі органи селищних, селищних, міських і районних рад підпорядковуються і підпорядковуються відповідним радам, а при здійсненні повноважень, делегованих їм органами виконавчої влади, також підпорядковуються відповідним радам і адміністраціям. Сільський голова села, селища чи міста виступає як ключова посадова особа на території відповідної територіальної громади і обирається мешканцями цієї території. Обрання проводиться відповідною територіальною громадою села (якщо жителі кількох

сіл добровільно утворили територіальну громаду), селища чи міста на п'ять років, використовуючи загальне, рівне та пряме виборче право шляхом таємного голосування, відповідно до встановленого законом порядку.

Сільський голова, який обирається таким чином, є ключовою посадовою особою місцевого самоврядування для села чи селища, яке добровільно входить до складу територіальної громади. Міський голова обирається жителями села чи селища на термін повноважень місцевої ради громади союзного краю. Важливо відзначити, що міський голова, обрана на цей термін, також виступає членом Виконавчого комітету територіальних громад Союзу. Повноваження старости регулюються відповідним законодавством та положенням про старосту.

Сільські, селищні та міські ради приймають рішення та здійснюють свої повноваження під час пленарних засідань, які проводяться відповідно до схваленого регламенту. На цих засіданнях обрані представники громад обговорюють та приймають важливі рішення, спрямовані на розвиток та управління територією.

Регламент забезпечує встановлення порядку проведення засідань, визначення процедур прийняття рішень, участь членів ради, а також інші необхідні аспекти роботи ради. Цей документ визначає механізми діалогу та прийняття рішень, які враховують інтереси та потреби громадян.

Органи місцевого самоврядування мають право вирішувати на пленарних засіданнях питання, які зазначені на рис. 1.4.

Крім того, затверджують договори з питань, що належать до виключної компетенції цього комітету, які укладаються сільськими, селищними, міськими головами від імені комітету. Але не всі питання на зустрічі вдалося вирішити. Значну частку рішень приймають виконавчі органи (комітети) цих рад.

Рисунок 1.4 – Вирішення питань органами місцевого самоврядування

Джерело: узагальнено автором на основі внутрішньої документації Сумської міської територіальної громади.

1.3. Досвід інших країн у підвищенні ролі органів самоорганізації населення

Європейська Комісія у своїй Білій книзі про європейське управління висловила думку, що демократичні інституції на рівнях Європейського союзу та національних держав повинні прикладати максимальні зусилля для "відновлення зв'язку" із громадянами з метою підвищення ефективності державного управління. Основний акцент робиться на тому, що вирішення цього завдання можливе лише за умови активізації участі громадськості у політичному процесі впровадження відкритого та прозорого процесу прийняття рішень, детальніше на рис. 1.5.

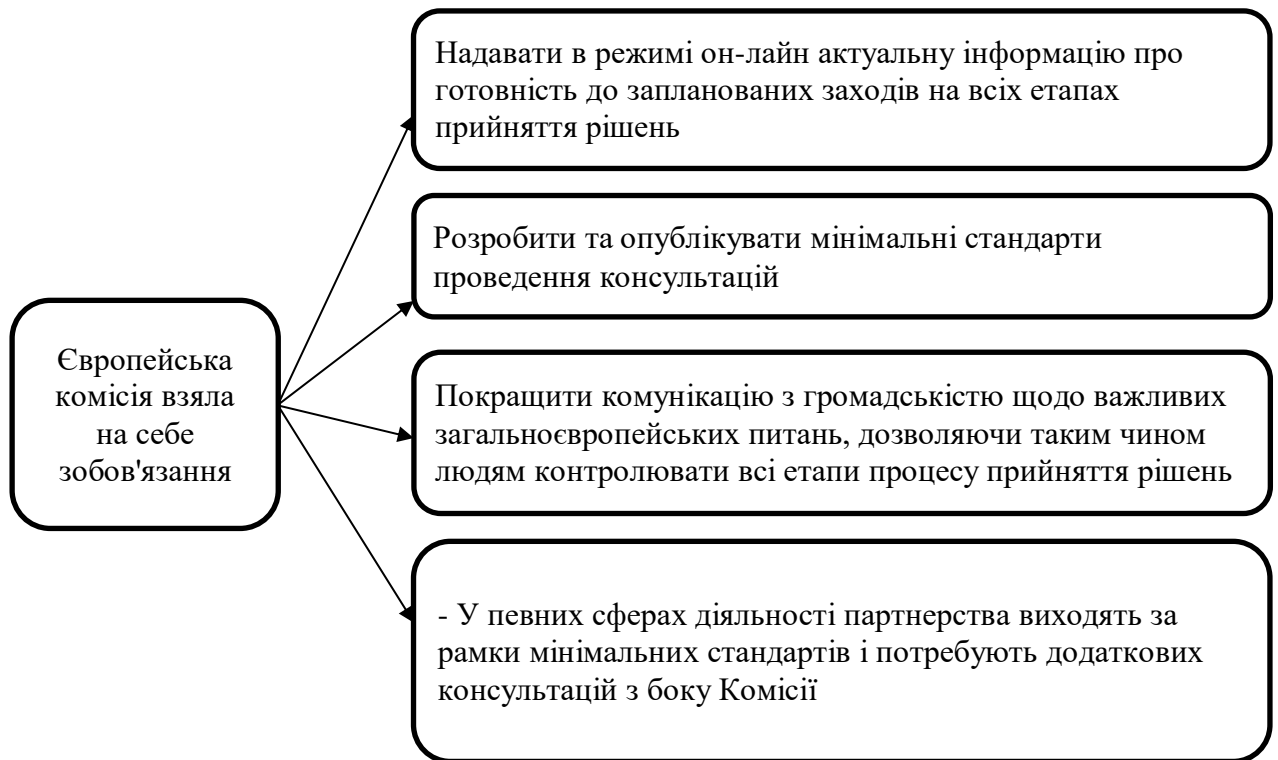

Рисунок 1.5 - Зобов'язання Європейської комісії

Джерело: узагальнено автором на робіт А. Куюмджиєва (Страсбург: Рада Європи, 1985).

Дослідження експерта ОБСЄ А. Куюмджиєва розглядає сучасні напрями розвитку взаємин між урядами та громадянами у контексті сприяння зміцненню взаємної довіри та забезпеченню ефективного управління. Це сприяє розвитку демократії, верховенства права та економічної стабільності. А. Куюмджиєв приводить приклади міжнародних, європейських та національних практик та ідей, що відображають ці ключові тенденції, подробиці яких представлені на рис.1.6.

Отже, встановлення ефективних механізмів публічних консультацій між верховними інституціями Європейського Союзу та національними установами є ключовим фактором для активної участі громадянського суспільства ЄС у формуванні державних рішень.

Рисунок 1.6 - Приклади міжнародних, європейських та національних практик та ідей

Джерело: узагальнено автором на основі робіт А.Куюмджиєвого (1985, Страсбург: Рада Європи, с. 102– 103).

Зміцненню ролі громадського сектору сприяє той факт, що громадські організації стають все більш впливовими учасниками не тільки як представники професійних асоціацій чи інтересів роботодавців, але й через свою активність у сфері соціальної діяльності. Завдяки добре організованим механізмам публічних консультацій, організації громадянського суспільства та їхні асоціації приймають участь у консультаціях з національними та пан'європейськими владними структурами. Це спрямовано на забезпечення більш ефективної реалізації ініціатив та політики Європейського Союзу у своїх країнах.

Отже, можна погодитися з Ткаченком, що в розвинених демократіях, зокрема в Європейському Союзі, існує велика кількість інституцій, які сприяють взаємодії суспільства та влади. Завдяки сприятливим умовам, створеним для розвитку громадянського суспільства та його активної участі у керівництві асоціацій, останнє відіграє важливу роль у розвитку демократії. Важливо також усвідомлювати, що громадянське суспільство виконує життєва-важливу функцію як інструмент забезпечення зворотного зв'язку між інституціями Європейського Союзу та громадянами держав-членів (Коваленко О.В., 2017, с. 118-126).

Спрямована на врахування загальних інтересів суспільства діяльність передбачає необхідність відкритості, підзвітності і готовності громадянського суспільства та влади відповідати за свою діяльність. Таким чином, взаємодія між органами влади та громадськістю через інформаційні ресурси стає ключовим інструментом для налагодження партнерства між ними та вдосконалення самої діяльності органів влади.

Вирішення проблеми встановлення партнерства між владою та громадянським суспільством здійснюється за допомогою забезпечення належного рівня інформаційних технологій як для влади, так і для громадськості. Взаємодія між владою та громадськістю через інформаційні ресурси виступає важливим інструментом для укріплення партнерства та вдосконалення діяльності влади. Громадські організації повинні впливати на державу, органи державної влади та посадових осіб, в той час як кожен громадянин повинен усвідомлювати свою участь у формуванні та реалізації узгодженої національної комунікаційної політики (Дем'яненко Т.В., 2020, с. 90-97). Важливим елементом вирішення цих завдань є встановлення механізму громадського контролю за діяльністю органів управління та їх рішеннями з урахуванням прав і свобод громадян, рис. 1.7.

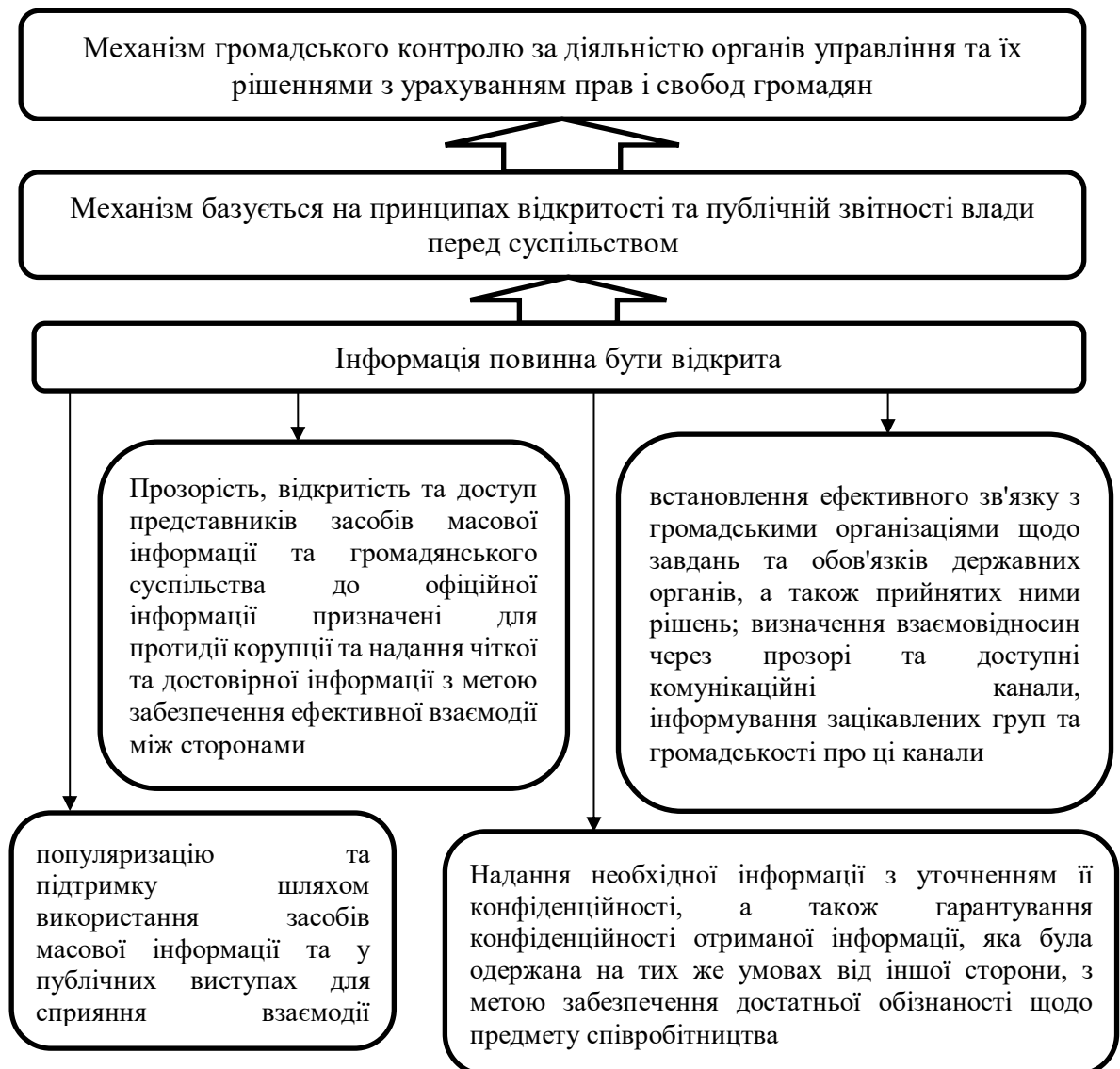

Рисунок 1.7 – Встановлення механізму громадського контролю за діяльністю органів управління (Дем'яненко Т.В., 2020)

Джерело: складено автором на основі робіт Дем'яненко Т.В. «Громадська самоорганізація як інструмент розвитку місцевих громад»

Доцент Г. Калінічева підкреслила, що державні інституції висловили цю позицію через стратегічні документи, спрямовані на підтримку діяльності "третього сектору" та створення умов для розвитку механізмів і інструментів їхньої реалізації. Офіційна влада розглядає громадянське суспільство як важливий елемент для створення основи конструктивного діалогу з ІТ-організаціями. Зазвичай такі документи мають на меті, з одного боку, сприяти більшій участі громадян у політичному житті, а з іншого боку, створювати

механізми співпраці, зменшити тягар на державні інституції у наданні певних послуг населенню та закріплювати принципи подальшого партнерства. Протягом останніх років кожна з згаданих "молодих демократій" розробила стратегічні політичні документи, які регулюють відносини між державою та інститутами громадянського суспільства.

Координацію та нагляд за національною політикою з розвитку громадянського суспільства здійснюють спільні комітети (ради), парламенти (зокрема в Естонії та Латвії), урядові бюро (як у Чехії, Естонії, Латвії), та бюро компетентних органів (в Угорщині, Польщі) (Каплуненко Д.І., 2019, с. 95-100). Однак, якщо в Угорщині розробка такої політики є децентралізованою, тому кожне міністерство має розробити власний план співпраці з ІНС, у Латвії та Польщі центральний уряд ставить конкретні завдання для окремих міністерств, і після виконання цих завдань інституції повинні подати відповідні звітні документи.

В Угорщині, Латвії та Польщі контроль за цільовим зниженням податків відповідно до так званого закону про відсотки делеговано Міністерству фінансів, Ревізійній службі, податковим органам, наглядовому агентству ЄС, Прокуратурі (Угорщина), неурядовим організаціям. секторах. Національні інституції («парасолькові» організації в Естонії та Латвії – Мережа некомерційних організацій Естонії та Спілка громадян Латвії) (Каплуненко Д.І., 2019, с. 95-100).

Механізм співпраці між інститутами громадянського суспільства Латвії та державними органами викладено в Меморандумі про співпрацю між неурядовими організаціями та Кабінетом міністрів, підписаному в 2005 році Прем'єр-міністром Латвії та представниками ІГС.

Зазначено, що 350 громадських організацій можуть приєднатися до ініціативи, оскільки можливість участі залишається відкритою для всіх неприбуткових організацій (НУО). Впровадження та моніторинг цього механізму відбувається за допомогою Комітету з впровадження, до складу якого входять представники громадянського суспільства та влади.

У 2006 році прийнята Декларація про розвиток громадянського суспільства та співпрацю з неурядовими організаціями в Латвії сприяла налагодженню співпраці між Латвійським парламентом і Громадським інтересом. У 2008 році був прийнятий «Політичний план зміцнення громадянського суспільства на 2008-2012 роки». Крім проведення всебічного та детального аналізу ситуації в "третьому секторі", були сформульовані річні цілі щодо пропорцій та кількості громадянського суспільства. Основними завданнями "Політичних рекомендацій щодо зміцнення громадянського суспільства 2005-2014" є розвиток громадянського суспільства, просування демократії, зміцнення та мобілізація соціального капіталу.

А. Халецький відзначив, що Концепція розвитку громадянського суспільства Естонії (далі - Концепція) представляє собою унікальний політичний документ у країнах Центральної та Східної Європи, який регламентує співпрацю між урядом та громадянським суспільством. В ньому визначено взаємодоповнювану роль органів державної влади та громадських організацій, принципи їхньої співпраці, а також механізми та пріоритети співробітництва (Білозерський В.О., 2019, с. 126-137).

У лютому 2012 року уряд Литви схвалив план удосконалення державного управління на 2012-2020 роки, метою якого є забезпечення відкритості процесів державного управління для громадянського суспільства та заохочення активної участі громадськості. План встановлює конкретні цілі для досягнення цієї мети, спрямовані на покращення доступу до інформації, підвищення доступності Інтернет-послуг, сприяння участі громадськості в законотворчому процесі та покращення якості послуг, які національні органи влади надають населенню. Відповідно до плану, Литва зобов'язалася розробити ініціативи відкритого уряду в період між 2012 і 2020 роками, щоб забезпечити високу підзвітність органів державного управління перед громадськістю шляхом публікації інформації про державне законодавство та бізнес-діяльність, що є дуже важливим для громадянського суспільства (Андрієв О.М., 2018, с. 14–15).

2. АНАЛІЗ СТРУКТУРИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

2.1. Переваги та недоліки існуючих структур самоорганізації

Особливої уваги потребує питання врегулювання статусу громадських громадських організацій через відповідні локальні нормативні законопроекти. Такий підхід було прийнято великою кількістю міст України як до, так і після прийняття Закону України «Про органи самоорганізації населення». При цьому спостерігалися два абсолютно різні вектори в напрямку розвитку цих нормативних форм поведінки. Тому, особливо в Києві та Одесі, вони базуються на положеннях демократичного ладу, що відповідає формуванню самоорганізованих інституцій народу, організації діяльності та ліквідації. У переважній більшості міст місцеві збори прийняли положення, які містять велику кількість положень, що відображають радянську практику: фактичне призначення міськвиконкомами керівників і членів органів народного самоврядування, пряма залежність цих органів про місцеві органи влади тощо.

Здатність людей до самоорганізації та активної участі в процесі прийняття рішень на місцевому рівні, це ключова характеристикою розвитку національного громадянського суспільства. У цьому контексті важливу роль відіграють системи самоорганізації населення. Потенціал впливу цих інституцій є достатнім для мобілізації окремих представників громадянського суспільства з метою вирішення проблем співіснування на певній території та реагування на неналежне виконання повноважень органами місцевого самоврядування.

Цей потенціал дозволяє громадянам взаємодіяти, об'єднуватися та ефективно взаємодіяти з органами самоврядування для забезпечення належного функціонування місцевого співтовариства. Системи самоорганізації можуть виступати важливим каналом для висловлення громадянської думки, а також для

вирішення питань, які стосуються побуту і інтересів конкретної територіальної громади.

Такий процес сприяє не лише ефективному управлінню різноманітними аспектами громадського життя, але й сприяє розвитку активної громадянської позиції, важливої для стабільного та взаємовигідного розвитку суспільства.

Важливим чинником ефективності діяльності органів самоорганізації населення є відповідний нагляд і правове забезпечення їх діяльності. Аналіз чинного законодавства у цій сфері звертає увагу на наявність суттєвих недоліків, які серйозно стримують розвиток місцевої демократії.

Слід підкреслити, що у правовому регулюванні діяльності ОМС існують декілька проблем:

- Загальне положення про ОМС (визначення, принципи діяльності, суб'єкти створення, обмеження діяльності)
- Комплексні процедури. Створення самоорганізованих масових організацій;
- Питання правового забезпечення здійснення повноважень на місцях;
- Наглядові недоліки та проблеми в поточному регулюванні фінансової діяльності громадських організацій;
- Рівень розвитку місцевого законодавства у цій сфері є недостатній (Власов В., 2017, 68-77).

Загальні положення про інститути самоорганізації народу (визначення, принципи діяльності, суб'єкти творчості, обмеження дій) є неповними. Конституція України від 28 червня 1996 р., Закон України «Про місцеве самоврядування» від 21 травня 1997 р., Закон України «Про організацію самоврядування населення» від 11 липня 2001 р. не мають уніфікованого способу визначити інститути самоорганізації населення, їх створення Під цілі та обмеження їх діяльності. Стаття 6 передбачає право створювати само організовані групи людей. Згідно зі статтею 140 Конституції України, «сільські, селищні та міські ради можуть за ініціативою мешканців допускати створення самостійних організацій будинків, вулиць, кварталів та інших жителів і

передавати їм частину своєї власності». Ці організації мають власні здібності, фінанси та майно. Важливо відзначити, що Конституція України не включає органи місцевого самоврядування (далі - ОМС) серед форм територіальних громад, які здійснюють місцеву автономію. У той же час, Закон «Про місцеве самоврядування України» визнає ОМС самостійною складовою системи місцевого самоврядування (Державна служба України, 2021).

Закон «Про органи самоорганізації населення» передбачає складні процедури створення органів самоорганізації населення, включаючи кілька етапів. Спочатку ініціюється процес створення органу самоорганізації населення, за яким слідує подання заяви про його створення до відповідної ради. Далі, необхідно отримати дозвіл на створення органу самоорганізації населення, обрати його та затвердити положення. Щодо інститутів самоорганізації народу, законодавчі прогалини ускладнюють реалізацію громадських ініціатив на всіх етапах. Зокрема, відсутність порядку для висування представників зборів і проблеми виборів (невизначеність періоду голосування, неможливість попереднього друку бюлетенів, відсутність організації голосування та підрахунку голосів) залишаються поза сферою дії закону. Також існують труднощі з фактичним виконанням заходів, оскільки Рада повинна розглядати і приймати рішення по кожній ініціативі, що може призвести до непрактичності.

Ще одним недоліком є те, що вимоги до громадських організацій обмежують права членів територіальної громади. Ініціативна група зобов'язана подати список учасників зборів жителів, зазначаючи їхні особисті дані, і виключити можливість пред'явлення будь-яких інших документів, що посвідчують особу, що є суворішими, ніж вимоги до інших виборів.

Вважаємо, що основним критерієм вибору моделі взаємовідносин з органами місцевого самоврядування має бути здатність забезпечити ефективну реалізацію прав громадян на участь у місцевому самоврядуванні. Ми погоджуємося з твердженням, що лише третя модель відносин не обмежує права громадян на створення представницьких органів за місцем проживання.

Недоліки у нагляді за благодійною діяльністю громадських організацій та проблеми з чинним законодавством. Невирішені питання щодо статусу неприбутковості. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28 грудня 1994 р. не передбачає неприбутковості громадських організацій. Відповідно до частини одинадцятої статті 7 цього Закону до неприбуткових установ та організацій належать державні установи України, органи місцевого самоврядування та створені цими органами установи чи організації, витрати на утримання яких здійснюються за рахунок відповідного бюджету. Тому після реєстрації громадських організацій як платників податків питання їх неприбутковості вирішуватимуться органами податкової інспекції на власний розсуд (Хабермас Ю., 1996, 141-179).

Недостатньо законодавчо закріплено права народних самоврядних організацій щодо власності. Законом «Про ОМС» визначено, що фінансовою основою діяльності ОМС є кошти відповідних місцевих бюджетів, які надаються радою ОМС для здійснення їх діяльності. Надання людям повноважень само організовуватися. Внески, надані добровільно фізичними та юридичними особами, а також інші законом не заборонені надходження, передаються місцевою радою для операційного управління органу самоорганізації населення. Проектом змін до Закону про самоорганізацію населення (№ 2355) спрощено процедуру отримання погодження відповідних комісій на створення органів самоорганізації населення та їх легалізацію: відповідні виконавчі комітети, реалізуючи принцип єдиної заяви, визначити безстроковий термін дії ОСН, створено Координаційний комітет органів самоорганізації населення як дорадчий орган на рівні адміністративного району – утвореного територіального утворення Київської міської ради з повноваженнями видавати ліцензії на створення органів самоорганізації населення (Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», 2017).

Напрями вдосконалення політико-правової бази діяльності ОМС:

1. Зміна ст. Статтею 140 Конституції України визначено, що самоврядні організації народу є самостійними складовими системи місцевого самоврядування.

2. Вирівняйте його з арт. 140 Конституції України, Закону «Про місцеве самоврядування» та Закону «Про ОМОН» та позбавляє ради районів у місті права давати згоду на створення ОСНС, наділяти їх повноваженнями, а також право припинити свою діяльність.

3. Погодити зміни до Закону «Про самоорганізацію населення», які передбачають виключення положень, обмежуючих перелік форм Органів Самоорганізації Населення (ОСН), що можуть бути створені на території населених пунктів. Визначити, що ОСН повинні бути підзвітними, контрольованими та відповідальними перед своїми парламентами лише щодо наданих повноважень. Уточнити визначення територій діяльності ОСН, спростити процес їх створення, уточнити та спростити процедури виборів Національних зборів. Також розробити перелік повноважень, які можуть бути надані Агентству національної безпеки, та визначити процедури їхнього надання. Було б доцільно передбачити передачу повноважень відповідним радам окремими договорами, чітко встановити принципи взаємодії органів самоорганізації населення, сільських, селищних, міських рад та їх виконавчих органів з представниками відповідних органів. місцевих рад, визначити статус проведення ОСН та обсяг обов'язку фізичних та юридичних осіб здійснювати ці дії в межах власної діяльності ОСН.

4. Кабінет Міністрів України розробляє та приймає постанову «Про порядок утворення та легалізації народних самоврядних організацій», якою визначаються порядок створення та реєстрації народних самоврядних організацій населення. затвердити форму їх реєстраційного посвідчення.

5. Включити громадські організації до переліку неприбуткових організацій, визначених цим пунктом а) статті 7.11.1 Закону про оподаткування прибутку підприємств..

6. Надати Раді національної безпеки і оборони України (РНБО) статус головного розпорядника бюджетних коштів і внести необхідні зміни до Закону про бюджет України.

7. Оптимізація розвитку місцевого законодавства вимагає від органів місцевого самоврядування кожної територіальної громади прийняття:

- Положення про органи самоорганізації населення;
- Статуту територіальної громади;
- Забезпечення механізмів уповноваження ОСН через окремі повноваження, відповідних місцевих фінансових та майнових комітетів.

2.2. Оцінка ефективності діяльності органів самоорганізації

В Україні наразі ще розробляється система впровадження критеріїв оцінювання та їх використання на всіх етапах розробки та ухвалення управлінських рішень. Загалом плани запровадження та застосування окремих стандартів також є новими для західних країн. Він використовувався там лише кілька років. Але в результаті все більше країн і регіонів залучаються до реалізації програми. У муніципальній сфері є чимало прикладів застосування стандартів оцінювання, і вони завжди дають відчутні результати.

В багатьох країнах місцеві владні структури використовують складові цих стандартів для оцінки ефективності своєї діяльності та контролю над витратами на надання різноманітних місцевих послуг, таких як утримання доріг, парків, водопостачання, прибирання вулиць і так далі. В Україні працюють такі вчені та практики, як О. Берданова, В. Вакуленко, М. Василенко, О. Галацан, В. Кравченко, В. Мамонова, В. Рубцов, О. Сушинський, А. Ткачук, В. Удовиченко. Разом з тим, в Україні досі практично відсутні роботи, які б проводили комплексне дослідження вищезазначених питань та розробляли пропозиції та конкретні рекомендації щодо застосування та впровадження комплексу критеріїв оцінки ефективності діяльності в країні. Стан місцевої влади та якість послуг, які вона надає.

Навіть не зважаючи на те, що в Україні вже враховується необхідність розробки та використання зазначених критеріїв як важливої частини підвищення якості послуг та діяльності влади, це питання все ще перебуває на стадії розробки. Це особливо акцентується в монографії «Розвиток партнерства між місцевою владою та недержавним сектором у сфері надання громадських послуг», де відзначається, що розвиток демократичної системи управління в Україні пов'язаний із більшим урахуванням інтересів громадян у всіх сферах державної політики. Однак важливою є не лише ефективність та удосконалення внутрішніх процесів, але також акцент на якості послуг. Якість і оцінка якості розглядаються як невід'ємні компоненти у побудові нової системи управління, що враховує інтереси громадян (Білозерський В.О., 2019, с. 128). За висновками зарубіжних науковців, "систематичний та незалежний перегляд якості надання послуг має подвійний вплив:

- підвищення якості послуг і сприяння досягненню кращих результатів;
- виявлення ступеня неоднорідності якості послуг, що впливатиме на споживацький вибір" (Головін В.М., 2016, с. 151).

Українські експерти також визначили важливість і значимість використання критеріїв оцінки діяльності. Експерти в області якості діяльності підкреслили важливість прийняття стандартів якості в Україні, наголошуючи на тому, що "основою забезпечення якості роботи є партнерство з усіма залученими сторонами. Утвердження такого розуміння якості вимагає:

- прийняття відповідних стандартів якості;
- детальної діагностики та інформації (якщо неможливо працювати над підвищенням якості, не маючи всіх даних про поточний стан, сильні та слабкі сторони).

Управління якістю включає оцінку, забезпечення та контроль. Отже, при управлінні і оцінці якості важливо розглядати структуру або ресурси, процес чи технологію роботи і результати" (Білозерський В.О., 2019, с. 129).

Оцінювання є невід'ємною складовою будь-якого процесу управління, особливо в державному управлінні, де якість роботи може мати величезне

значення. Роль оцінювання в державному управлінні є важливою, оскільки якість державної політики може мати суттєвий вплив на суспільство. Погана державна політика може мати негативні наслідки для громадян, економіки та інших аспектів суспільного життя. Оцінювання допомагає виявляти недоліки, вдосконалювати процеси та робити ефективнішими стратегії управління на різних рівнях державної структури. Оцінювання відіграє чітко визначену роль у реалізації державної політики, як це описано в навчальному посібнику "Державна політика: аналіз та механізми її впровадження в Україні". Це підкреслює важливість систематичного аналізу та оцінки ефективності державних стратегій для досягнення позитивних результатів та виправлення негативних тенденцій (Андрієв О.М., 2018, с. 132).

Вчені визначають основні функції процесу оцінювання державної політики, вказуючи, що цей процес виконує ряд завдань у сфері політичного аналізу. Зокрема, оцінка надає достовірну та обґрунтовану інформацію про здійснення політики, визначає рамки, в межах яких реалізуються потреби, цінності та можливості через політичні дії. Крім того, оцінка сприяє визначенню та критиці цінностей, які лежать в основі вибору цілей і завдань. Вона також допомагає застосовувати аналітичні методи, включаючи визначення проблем і розроблення рекомендацій для інших політичних напрямів. Оцінка сприяє визначенню нових або перегляду існуючих політичних альтернатив (Андрієв О.М., 2018, с. 169). Використання критеріїв оцінки результативності влади та їх переваги наведені в таблиці 2.1:

Таблиця 2.1 - Використання критеріїв оцінки результативності влади та їх переваги

Критерії	Переваги
Підвищення відповідальності органів влади	Завдяки критеріям оцінки, органи влади стають більш відповідальними за свої дії та рішення, оскільки їхні результати піддаються об'єктивній оцінці
Широке поле для інновацій	Система критеріїв сприяє впровадженню новаторських методів та підходів у діяльність влади, що сприяє постійному вдосконаленню.

Продовження таблиці 2.1

Ефективність витрат	Оцінка результативності допомагає визначити ефективність витрат та забезпечити раціональне використання ресурсів
Поліпшення якості діяльності	Критерії оцінки спрямовані на поліпшення якості послуг та рішень, наданих органами влади
Зосередження уваги на майбутніх результатах	Оцінка дозволяє зосередити увагу на досягненні стратегічних цілей та плануванні майбутніх результатів
Прозорість діяльності влади	Застосування критеріїв робить діяльність влади більш прозорою та доступною для громадськості, сприяючи взаємодії з громадянами та підвищенню довіри

Джерело: складено на основі робіт Андрієва О.М. «Самоорганізація та громадські ініціативи: досвід сучасної України».

У Канаді використання стандартів ефективності визначено наступними причинами: покращення якості послуг, збільшення відповідальності та підвищення прозорості діяльності влади.

У інших країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) розвинуті системи виконавчих критеріїв, що підкреслює їх важливість у сучасному управлінні. Окрім традиційних форм внутрішнього аудиту та інших видів внутрішнього перегляду, органи влади підтримують такі підходи до забезпечення якості, як суспільно-якісне управління, встановлення вихідних критеріїв оцінки та інші.

У Сполучених Штатах федеральний уряд і понад тридцять штатів мають законодавчі стандарти ефективності для своїх департаментів і муніципалітетів. Цей процес стає все більш динамічним з точки зору визначення та уточнення критеріїв та оцінки їх відповідності інтересам муніципалітетів і громадськості (Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" (2017)).

В Канаді діяльність федерального уряду та всіх провінцій базується на затвердженій системі оцінки ефективності, при цьому провінція Онтаріо виступає лідером у цій сфері. При оцінці ефективності місцевих та інших державних органів використовуються поняття ефективності і продуктивності. Продуктивність оцінює кількість ресурсів, які використовуються для надання різних послуг. Стандарти ефективності, звичайно, виражаються як частка вартості – наприклад, поточна вартість (у тонах) утилізації відходів.

Ефективність призначена для оцінки рівня надання послуг і повинна визначатися на основі очікуваних результатів. Це допомагає зосередити увагу на кінцевому результаті, враховуючи якість надання послуг та їх вплив на рівень життя в даній місцевості. Порівняйте результати роботи різних інстанцій. Такі методики базуються на конкретних даних і мають велике значення. Вони надають можливість зрозуміти, чому одні органи влади можуть досягти високих рівнів продуктивності та ефективності та досягти кращих результатів, а інші - ні. Розповсюдження результатів приносить користь як платникам податків, так і урядовцям. Для підвищення ефективності органи влади всіх рівнів обмінюються інформацією про результати, обговорюють і порівнюють їх. Це дозволяє розробити і використовувати найбільш прийнятне рішення. Деякі відмінності можуть виникати через регіональне розташування, рельєф місцевості, природні умови та інші фактори.

2.3. Роль органів самоорганізації в прийнятті рішень на місцевому рівні

Проголошення незалежності України відкрило нові можливості для розвитку місцевого самоврядування, яке стало важливим елементом демократичного розвитку країни. В цей період громадам було надано більше повноважень та відповідальностей в управлінні власними територіями, що сприяло активізації громадянського участі та розвитку демократичних процесів.

Головною умовою для сприяння демократизації в Україні визначено подальше реформування системи місцевого самоврядування та підвищення її ефективності. Це означає вдосконалення механізмів управління на різних рівнях та забезпечення більшої відкритості та прозорості в діяльності органів місцевого самоврядування.

Громадяни України мають можливість брати участь у місцевому самоврядуванні шляхом представницьких органів, таких як сільські, селищні та міські ради. Ці органи відіграють ключову роль у прийнятті рішень, які стосуються розвитку і благополуччя їхніх громад. Крім того, народне

самоврядування, представлене організаціями громадян, також важливо для забезпечення широкої участі громадян в управлінні справами своєї території.

Розглянемо принципи органів самоорганізації населення, рисунок 2.2.

Рисунок 2.2 – Принципи органів самоорганізації населення

Також існують специфічні принципи (таблиця 2.2), які властиві лише органам самоорганізації, відображаючи їх унікальні характеристики і розрізняючи їх від органів місцевого самоврядування та громадських організацій. Серед цих принципів важливість добровільного прийняття певних повноважень від міської ради, територіальності, звітності, контрольності та відповідальності перед відповідною радою, а також перед жителями, які обрали даний орган самоорганізації населення. Також слід враховувати фінансову та організаційну самостійність цих органів (Гончаренко О.М., 2017, с. 62).

Таблиця 2.2 – Специфічні принципи та її характеристики

Принципи	Характеристики
Принцип добровільності	при здійсненні муніципальною радою окремих повноважень передбачає заборону доручати органам народного самоврядування виконання обов'язків, не передбачених регламентом органу або отриманих без його попередньої згоди
Принцип територіальності	передбачає можливість формування органів самоорганізації населення виключно за територіальними ознаками (в межах будинків, вулиць, кварталів, мікрорайонів, сіл, міських округів). Тому створення народних самоорганізованих структур за функціональною, відомчою чи іншою ознакою забороняється.
Принципи контролю та відповідальності відповідних комітетів	а) Муніципальна рада та її виконавчі органи мають право контролювати фінансову діяльність організацій народного самоврядування в межах своїх повноважень; б) Відповідна міська рада має право достроково припинити свою діяльність у разі невиконання рішень ради або її виконавчого комітету, які схвалили створення органів самоорганізації населення. с) Муніципальна рада має повноваження контролювати виконання повноважень, покладених на Організацію народного самоврядування.
Положення, що стосуються принципів відповідальності, контролю та обов'язків мешканців	а) Органи самоорганізації населення повинні регулярно (не рідше одного разу на рік) представляти звітність щодо своєї діяльності на зборах жителів за місцем проживання. • б) Відповідна міська рада має право достроково припинити свою діяльність у разі невиконання рішень ради або її виконавчого комітету, які схвалили створення органів самоорганізації населення. в) Збори жителів за місцем проживання мають владу припиняти повноваження органу місцевого самоврядування достроково, якщо виконання рішень зборів не відбувається або якщо орган не виконує свої обов'язки
Принцип фінансової та організаційної незалежності передбачає	а) Заборона втручання органів виконавчої влади та місцевого самоврядування та їх посадових осіб у діяльність організацій народного самоврядування, за винятком випадків, передбачених законом; б) Групи народного самоврядування мають право незалежно використовувати свої фінансові ресурси на цілі, визначені статутом групи та рішеннями відповідних місцевих рад.

Джерело: складено автором на основі Закону України «Про місцеве та регіональне самоврядування в Україні»

3. МЕТОДИ ТА НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

3.1. Аналіз органів місцевого самоврядування Сумської міської громади

Сумська міська територіальна громада – це об'єднана територіальна громада обласного рівня, яка розташована в Сумській області України з адміністративним центром у місті Суми.

Вона була створена 24 квітня 2019 року шляхом приєднання Піщанської сільської ради до Сумської міської ради обласного рівня.

Додатково, 21 жовтня 2020 року до складу громади були включені сільські територіальні громади, а саме Стецьківська, Битицька і Великочернечинська, і створені відповідні старостинські округи.

Згідно зі значенням Закону України «Про правове значення добровільного об'єднання територіальних громад сіл і селищ до територіальних громад міст і селищ в Автономній Республіці Крим» значення визнається дієздатним, а не необхідним виборним.

У складі громади 21 населений пункт: 1 місто (Суми) і 20 сіл у 4 старостинських округах:

- Піщанський старостинський округ
- Село Піщане
- Село Верхнє Піщане
- Село Житейське
- Село Загірське
- Село Кириківщина
- Село Трохименкове
- Битицький старостинський округ
- Село Битиця
- Село Вакалівщина
- Село Зелений Гай

- Село Микільське
- Село Пушкарівка
- Великочернечинський старостинський округ
- Село Велика Чернеччина
- Село Вільшанка
- Село Липняк
- Село Хомине
- Стецьківський старостинський округ
- Село Стецьківка
- Село Кардашівка
- Село Радьківка
- Село Рибці
- Село Шевченкове

Центр Сумської міської територіальної громади – місто Суми.

Населення – 277,5 тис. осіб (2020)

Площа – 347,9 км² (2020)(Стратегія сталого розвитку Сумської обл., 2019).

3.2. Пропозиції та рекомендації щодо змін у структурі органів самоорганізації Сумської громади

Самоорганізація як поняття займає центральне місце в науці. З появою нелінійних систем і дослідженням складних систем за нерівноважних умов пояснювальна сила самоорганізації проникла в усі галузі наукового пошуку.

Від утворення структур на рівні суперкластерів і навіть від розвитку всього Всесвіту, аж до мікроскопічних частинок і моделей їх взаємодії, явища самоорганізації були гіпотетичними, теоретизованими, спостереженими та підтвердженими.

Зокрема, ми вивчаємо походження та еволюцію життя з точки зору самоорганізації.

Концепція самоорганізації була сформульована більш чітко після її включення в структуру складності, але її не слід розглядати як підпорядковану концепцію.

Самоорганізація завжди була загальноприйнятим поняттям у науковій думці та довготривалою темою досліджень у різних галузях знання. Зв'язок між самоорганізацією та складністю слід розглядати більше як взаємозапіднення.

Для покращення можна створити 2-3 громадські організації самоорганізації сумської громади, які відповідатимуть за кращий розвиток у різних сферах (Шевченко І.С., 2017, с.119).

Суб'єкти самоорганізації населення є однією з форм участі членів регіональної громади в селах, селищах, містах, районах та інших містах у вирішенні окремих найважливіших проблем місцевого значення. Основними суб'єктами самоорганізації населення є будинки, вулиці, квартальні комітети, громадські комітети, міськрайкоми, сільські комітети, квартальні комітети.

Збори (збори) жителів за місцем проживання можуть вносити ініціативу до сільської, селищної, міської, районної у місті ради (у разі її утворення) щодо створення органів самоорганізації жителів за умови: половина жителів відповідної території бере участь у цих заходах (має представників) і вони мають право голосу. На зборах мешканців резиденція також обирає адвокатську групу, члени якої представлятимуть інтереси мешканців, тобто учасників відповідного засідання (зборів) місцевої ради. Рішення на засіданні приймаються більшістю голосів присутніх.

Ініціативна група подає офіційне повідомлення до рад сільської, селищної, міської або районної (у місті) (в залежності від наявності) про намір створення самоорганізованої громадської організації та представляє протокол зборів мешканців, на яких було запропоновано її створення. У протоколі зазначаються основні напрями діяльності самоорганізації населення та адреси мешканців, які взяли участь у зборах, індивідуально вказуючи прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, серію та номер паспорта громадянина України чи іноземця, а також місце їх проживання. Дозвіл на створення форм самоорганізації населення

видається відповідною місцевою радою (сільською, селищною, міською, районною, якщо вона створена). Питання щодо створення масових самоврядних організацій розглядається на засіданні ради та обговорюється із членами ініціативної групи, при цьому місцеві мешканці вважаються членами згідно з місцем проживання.

У рішенні Ради, яке стосується утворення органу самоорганізації населення, вказуються його найменування, основні сфери діяльності, повноваження, умови функціонування, а також територія та кількість учасників цього органу самоорганізації населення. Населення має право діяти. Вирішення сільської, міської або районної (якщо така існує) ради щодо відмови в узгодженні створення територіальної громади може бути оскаржено у судовому порядку згідно із законодавством.

Згідно зі статтею 10 Закону національні автономні групи - це жителі, які обираються таємним голосуванням зборами (зборами) жителів за місцем проживання на основі загального виборчого права. Проживати у відповідному районі. Право голосу мають жителі, яким на день виборів виповнилося 18 років. Жителі, визнані судом недієздатними, не мають права голосу. Загальний склад суб'єктів самоорганізації населення визначається зборами (зборами), які проводяться жителями за місцем проживання. Робота з організації зборів (сходів) жителів за місцем проживання, як правило, покладається на виконавчий комітет селища, селищний комітет, міський, районний (за наявності) міський комітет освіти.

Народні автономні організації обираються головою, заступником голови, генеральним секретарем та іншими членами. В обраного члена ОМС вважається особа, яка отримала більше половини голосів в учасників зборів жителів, проведених за місцем її проживання. Члени органу самоорганізації населення можуть бути добровільно звільнені передчасно за рішенням зборів жителів, які входять до складу цього органу. У разі переобрання, відкликання чи звільнення з посад членів ОМС або зміни кількісного складу та складу ОМС за місцем

проживання проводяться збори жителів у порядку, визначеному цим Законом. стаття.

Органи народного самоврядування обираються органом управління на відповідні строки, якщо інше не встановлено рішенням ради або регламентом органу народного самоврядування (ст. 11 Закону).

Згідно зі статтею 12 Закону, проведення зборів жителів призначається на підставі рішення сільської, селищної, міської, районної (якщо створена) ради щодо утворення органів самоврядування жителів. Положення про автономію населення (далі - Положення) затверджено відповідно до Конституції та законів України, інших нормативно-правових документів, актів і рішень органів місцевого самоврядування.

У Положенні визначаються:

1. Назва та юридична адреса ОСН.
2. Основні завдання та напрями діяльності ОСН.
3. Права і обов'язки членів ОСН.
4. Територія, у межах якої діє ОСН.
5. Строк повноважень ОСН та порядок їх дострокового припинення.
6. Використання коштів та іншого майна та порядок звітності.
7. Порядок припинення діяльності ОСН.
8. Інші питання, пов'язані з діяльністю ОСН.

Нагляд за виконанням Положення про ОСН покладається на раду та її виконавчий орган, який проводить реєстрацію цього ОСН

Закон визначає, що процес легалізації ОСН є обов'язковим і включає реєстрацію чи повідомлення про заснування. При реєстрації органу, він отримує статус юридичної особи і здійснюється виконавчим комітетом відповідної ради (реєструючим органом).

Для реєстрації органу самоорганізації населення, представники, які мають повноваження від зборів (конференції) жителів за місцем проживання, звертаються до органу, що здійснює реєстрацію.

До поданої заяви про реєстрацію органу самоорганізації населення прикладаються наступні документи:

- 1) копія рішення відповідної ради про надання дозволу на створення ОСН;
- 2) протокол зборів (конференції) жителів за місцем проживання з рішеннями про обрання членів ОСН та його персональний склад, про затвердження Положення, про обрання уповноважених представників для проведення реєстрації органу самоорганізації населення;
- 3) Положення, затверджене зборами жителів за місцем проживання, – у двох примірниках;
- 4) персональний склад членів органу самоорганізації населення із зазначенням прізвищ, імені та по батькові, року народження, місця проживання (Чернишов І.М., 2019, 97-104).

Заява про реєстрацію ОСН розглядається реєструючим органом протягом 30 днів після подання всіх необхідних документів (відповідно до законодавства). Реєструючий орган може провести перевірку наданої інформації, поданої в документах для реєстрації. На підставі результатів розгляду заяви приймається рішення про проведення реєстрації або відмову в ній.

Виконавчий комітет районної, селищної, сільської, міської у місті (у випадку її створення) ради затверджує методичні рекомендації щодо процедури легалізації ОСН та надає необхідну організаційну та правову підтримку цим організаціям у процесі їх легалізації.

3.3. Оцінка ефективності органів самоорганізації в системі місцевого самоврядування Сумської громади

Розвиток села є складним та багатограним процесом, необхідною складовою якого є увага до місцевих (локальних) ініціатив. Цей аспект виявляється ключовим у вирішенні численних проблем, які виникають у розвитку сільських територій і вимагають глибокого аналізу та ефективних рішень.

На перше місце виходить людський фактор. У європейських країнах переважає ліберальний підхід до розвитку сільських територій, в основі якого лежать такі принципи:

- а) Зменшення присутності держави в економіці;
- б) Підтримка не лише бізнесу, але й мешканців сіл;
- в) Забезпечення рівних можливостей для селян та захист їх прав;
- г) Розвиток багатофункціональності сільських територій;
- д) Зміна функцій та обличчя сільських населених пунктів.

Ці принципи спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку сільських громад, акцентуючи увагу на самовизначенні та потребах.

Для успішного представництва інтересів членів громади, виконання покладених на неї завдань, виконання функцій, передбачених нормативно-правовими актами та забезпечення сталості досягнутих результатів, громади створюють та реєструють власні організації (органи самоорганізації населення). Органи народного самоврядування (ОСН) є представницькими органами, які створюються жителями, які на законних підставах проживають у селах, селищах, містах або їх частинах, для вирішення завдань, визначених Законом України «Про самоврядні організації - організації населення» (Закон України «Про місцеве самоврядування», с. 170). Ініціативна група бажає формально розпочати свою роботу, вона має оформити свій статус та зареєструватися як юридична особа. Ініціатива створення ОСН має виходити знизу, від самих громадян. У цьому випадку організація має можливість досягти успіху та продемонструвати позитивні результати своєї роботи (Страсбург: Рада Європи, 1985).

Основними тенденціями в селі за останні кілька років є:

- Молодь (16-25 років) покидає село, залишаючи самих своїх літніх батьків. Багато людей працездатного віку виїжджають за кордон. У селі багато сімей пенсіонерів, в тому числі самотніх жінок похилого віку;
- Люди, що працюють у сфері сільського господарства і мають мало часу на відпочинок. Через це багато мешканців хворіють на серцево-судинні захворювання;

- Також серйозною проблемою є відсутність сміттєзвалищ та їх переробка. Через відсутність систем очищення стічних вод за останні 15 років зросло забруднення ґрунту, струмків і річок. Сьогодні ситуація на селі в Україні значно гірша, ніж у минулому. З одного боку, розпався Радянський Союз і поділи майно, з іншого – селяни лише зараз починають усвідомлювати важливість захисту того, що мають, і об'єднання для досягнення поставлених цілей (Степаненко І.В., 2017, с. 89).

Ми вважаємо, що першочерговою метою є облаштування дитсадка, щоб школа могла існувати далі. Адже якщо не буде дітей, то не буде і шкіл, і тоді молодь піде з села, і тоді в селі, крім старих, нікого не буде. Українські села мають вижити, а не виживати. Його сільськогосподарський потенціал великий, і держава має допомогти селянам відбудувати села. Слід зазначити, що основою життєдіяльності територіальної громади завжди є економічний розвиток, який має бути спрямований на підвищення якості життя громади та зростання добробуту. Стабільний економічний розвиток невіддільний від реалізації принципу місцевої автономії та формування стратегічних планів місцевого розвитку (Мельниченко С.І., 2018, с.77).

Процес стратегічного планування включає територіальні громади у вирішення власних проблем, визначаючи пріоритети соціально-економічного розвитку та шляхи подолання кризи зайнятості для мешканців відповідних сіл та селищ. Важливо відзначити, що стратегічне планування є неперервним процесом, який визначається різноманітними об'єктивними та суб'єктивними факторами, що впливають із розвитку територіальних громад.

Тому необхідно постійно переглядати стратегію розвитку та контролювати виконання стратегічного плану, постійно інтегруючи його з ситуацією в тому чи іншому селі чи селищі. Ефективність місцевого самоврядування, економічний і соціальний розвиток територіальних громад залежать від того, наскільки члени територіальних громад беруть участь у вирішенні проблем, що покращують власне життя, від їхнього розуму та підприємницького духу.

Таким чином, стратегічне планування є системним (безперервним) процесом, у якому територіальна громада розробляє прогнози та плани на майбутнє на основі місцевих ресурсів та потреб, визначаючи етапи та методи досягнення своїх цілей. Одним із проектів стратегічного плану реалізації може стати активізація сільських громад та покращення розвитку села через самоорганізацію мешканців. Проект спрямований насамперед на вирішення проблеми відтоку економічно активного населення із сільської місцевості через брак роботи, освіти та можливостей для відпочинку. За умови активної участі громадян якість життя в селі можна покращити без значних інвестицій. Зрештою, це здебільшого бездіяльність, оскільки без ініціативних та відданих лідерів місцеві жителі стають апатичними та перестають піклуватися про своє суспільство та середовище проживання (Огороднікова О.Г., 2019, с.124).

Люди, які живуть у сільській місцевості, часто просто чекають, поки державні органи чи адміністрації ініціюють і впровадять певні заходи для покращення якості життя, хоча на місцях є можливості прискорити цей процес. Формування робочих груп для безпосередньої розробки стратегій та планів дій за кожним пріоритетним напрямком є найефективнішим механізмом розробки стратегічного плану розвитку громади. Такі робочі групи в ідеалі мають складатися з представників об'єднань, міської громадськості та підприємців. Тому що це дозволяє обговорювати питання з різних точок зору. Створення громадських підприємств є одним із шляхів підвищення економічної вигоди від розвитку села.

Громадські підприємства мають кілька характеристик: власниками підприємства є місцеві жителі або органи місцевого самоврядування, підприємство наймає місцевих працівників, дбає про місцеві ресурси та навколишнє середовище, а підприємство використовує частину свого прибутку для розвитку місцевої громади. Форма господарювання таких підприємств може бути різною: обслуговуюча чи споживча кооперація, підприємства комунального господарства тощо. Для ініціативної групи, яка планує створення такого бізнесу, важливо розробити бізнес-план, який піддається узгодженню та доопрацюванню

з метою мінімізації можливих ризиків і фінансових втрат. Такі підприємства можуть успішно розвиватися в громадах, де вже існує значний досвід спільної реалізації проектів та вирішення проблем. Ключовими елементами успіху такого проекту є атмосфера довіри, взаєморозуміння та спільне бачення між членами команди. Ці підприємства можуть створювати нові робочі місця для місцевих безробітних, збільшувати надходження до місцевого бюджету та самостійно вирішувати важливі проблеми громади.

Зовнішньо такий бізнес може мало відрізнятися від інших бізнес-структур, але основні відмінності полягають у структурі управління, філософії бізнесу та способі використання прибутку. У багатьох випадках такі форми, як кооперативи, «зручні» для самоорганізації людей. Кооператив - юридична особа, утворена шляхом добровільного об'єднання фізичних та (або) юридичних осіб на основі членства, яка провадить на засадах самостійності спільну господарську та іншу діяльність для задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб. Сприяти сталому розвитку та закладати основу для демократично розвиненого суспільства (Федоров Г.М., 2018, с. 59-66).

У зарубіжному сільському господарстві розвиваються різні форми кооперативів, які створюються безпосередньо фермерськими господарствами для досягнення вищих ефектів управління та захисту від конкуренції з монопольними структурами у сферах переробки продукції та збуту продуктів харчування на внутрішньому та зовнішньому ринку. Тому не випадково найбільші асигнування отримують кооперативи, які організують збут сільськогосподарської продукції та її промислової переробку. У Франції великі зернові кооперативи створили потужні підприємства з переробки та виробництва різноманітних борошномельних виробів, що забезпечувало додатковий прибуток господарствам учасників таких кооперативів.

Основним напрямком розвитку закордонних сільськогосподарських кооперативів є створення кооперативних об'єднань, що дозволить підвищити їх конкурентоспроможність на ринку зерна та надійніше протистояти впливу монопольної структури сільськогосподарських підприємств. Через кооперативи

в аграрному секторі європейські країни реалізують понад 60% усієї виробленої фермерами продукції, а ще більше 80% припадає на скандинавські країни. Більше 90% сільськогосподарської продукції, виробленої членами японсько-китайських кооперативів, продається на внутрішній і зовнішній ринки. Зарубіжний досвід і аналіз дають підстави зробити висновок, що достатній рівень розвитку кооперативних організацій може забезпечити національну продовольчу безпеку, підвищити конкурентоспроможність сільськогосподарського і промислового виробництва, забезпечити соціальний захист сільського населення (Литвиненко І.В., 2017, с. 142-148).

В Україні кооперативний підхід залишається непопулярним серед фермерів і дрібних фермерів в аграрному секторі. Спільна купівля-продаж відбувається рідко через відсутність довіри та конфлікт інтересів серед фермерів, відсутність професійного управління колективною діяльністю та податкову систему, яка не відрізняє кооперативи від інших форм бізнесу. Тому розвиток обслуговуючих кооперативів в Україні залежить від ініціативних і сильних лідерів, мотивації окремих членів, консенсусу між зацікавленими сторонами та цілеспрямованої державної політики щодо збалансованого законодавства, податкової політики та фінансової підтримки. Досвід розвинутих країн показує, що сільськогосподарські кооперативи можуть бути унікальними інституціями для соціально-економічного відродження сільських територій через їх потенційну здатність сприяти досягненню ряду цілей розвитку сільських територій.

Незважаючи на це, сільська кооперація є важливою складовою економічного благополуччя українського села і як мінімум ще однією моделлю ведення агробізнесу. Сьогодні від кожної держави вимагається розробка власної моделі формування кооперативів за основним напрямком діяльності фермерів. А непрацююче майно Сільспоживтовариства та її профспілок використовувати для створення збутових кооперативів та кооперації для відновлення плодоовочесховищ. Непрацюючу державну та громадську власність можна передати сільськогосподарським кооперативам (Аналіз громадської самоорганізації в Сумській обл., 2022).

ВИСНОВКИ

Дипломна робота є важливим дослідженням, присвяченим аналізу та оцінці процесів самоорганізації населення в сучасній сумській громаді. Результати дослідження свідчать про те, що самоорганізація громади є необхідним фактором для сталого розвитку та підвищення якості життя мешканців.

Основним принципом місцевого самоврядування в Україні є самоорганізація територіальних громад. Цей принцип визначений нормативною базою, до якої входять Конституція України, Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" та Закон України "Про органи самоорганізації населення". Самоорганізація – це те саме соціальне явище, яке передає бажання мешканців думати про майбутнє, керувати територіальним розвитком, брати на себе відповідальність. Діяння та подальший розвиток УНС дасть можливість, насамперед, створити нові та модернізувати існуючі механізми, по-друге, забезпечити безпосередню участь територіальних громад і, по-третє, найближчим часом суттєво полегшити органи виконавчої влади місцевого самоврядування у вирішенні цих питань шляхом передачі повноважень з цих питань та пов'язаних з ними фінансових і матеріальних ресурсів органам ОМС, самі люди можуть успішно вирішити цю проблему.

Створення форм самоорганізації населення є внутрішнім "двигуном" для розвитку та активізації територіальних громад та сприяє участі громадян у вирішенні питань на території, де вони проживають.

Аналіз взаємодії громадських ініціатив, органів влади та підприємств підтверджує, що ефективна самоорганізація може сприяти вирішенню різноманітних проблем, від екологічних до соціальних. Взаємодія різних соціальних груп в громаді сприяє формуванню спільної відповідальності за загальне благо.

Зокрема, розгляд аспектів взаємодії місцевих ініціативних груп, активної участі мешканців у прийнятті рішень та розвитку місцевих інфраструктурних

проектів підкреслює важливість залучення громадськості до процесів самоорганізації.

Отримані результати також свідчать про необхідність створення сприятливого середовища для розвитку громадських ініціатив, включаючи надання правової та фінансової підтримки, сприяння взаємодії між різними групами населення та створення інформаційних платформ для обміну ідеями та досвідом.

Можливість впливу форм самоорганізації населення вистачає для стимулювання активності індивідуальних громадян, груп населення, органів влади та бізнесу, сприяючи загальному соціально-економічному прогресу регіонів України. Сільські території повинні сприяти створенню адекватних кооперативних структур, що відповідають узгодженим принципам кооперації. Фермери повинні навчитися об'єднуватися, продавати свою продукцію заради прибутку та разом облаштовувати свої села. Але це неможливо без співпраці з державою. Наш уряд має досягнути ті механізми підтримки сільськогосподарських кооперативів, які поширені у світовій практиці, і це має стати невід'ємною частиною аграрної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" (2017). Відомості Верховної Ради України, 21.
2. Закон України «Про органи самоорганізації населення» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 48, ст. 254 <https://zakon.rada.gov.ua/>
3. Литвин, А. (2016). "Громадська активність та самоорганізація: український контекст." Політичний менеджмент, 4(20), 105-114.
4. Зінченко, В. П. (2018). "Самоорганізація громадян як чинник сталого розвитку місцевості." Вісник Дніпровського університету. Серія: Географія та екологія, 26(1), 174-180.
5. Європейська Хартія місцевого самоврядування (1985). Страсбург: Рада Європи.
6. Коваленко, О. В. (2017). "Громадська самоорганізація: теорія та практика." Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України, 5, 118-126.
7. Дем'яненко, Т. В. (2020). "Громадська самоорганізація як інструмент розвитку місцевих громад." Економічний простір, 4(15), 90-97.
8. Каплуненко, Д. І. (2019). "Громадська самоорганізація як основа сталого розвитку територій." Економіка та держава, 5, 95-100.
9. Білозерський, В. О. (2019). "Роль громадськості у розвитку місцевого самоврядування." Публічне управління: теорія та практика, 1(18), 31-41.
10. Андрієв, О. М. (2018). "Самоорганізація та громадські ініціативи: досвід сучасної України." Стратегічні пріоритети, 3(47), 126-137.
11. Гончаренко, О. М. (2017). "Громадська самоорганізація: визначення, структура та функції." Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України, 1, 59-64.
12. Власов, В. (2017). "Громадська активність та її вплив на розвиток місцевих громад." Сучасні проблеми громадянського суспільства, 2(11), 68-77.

13. Державна служба статистики України (2021). "Соціально-економічне положення місцевих громад області: статистичний збірник." Київ.
14. Хабермас, Ю. (1996). "Опублічення та відпублічення." Логос, 2, 141-179.
15. Білозерський, В. О. (2019). "Роль громадськості у розвитку місцевого самоврядування." Публічне управління: теорія та практика, 1(18), с. 128.
16. Головін, В. М. (2016). "Самоорганізація населення як чинник підвищення якості життя." Вісник соціально-економічних досліджень, 1(32), 142-149.
17. Стратегія сталого розвитку Сумської області на період до 2027 року (2019). Суми: Сумська обласна державна адміністрація.
18. Шевченко, І. С. (2017). "Громадська самоорганізація як основа розвитку громадянського суспільства." Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки, 20(1), 118-123.
19. Інститут розвитку громадянського суспільства "Регіональний розвиток". (2022). "Аналіз громадської самоорганізації в Сумській області."
20. Чернишов, І. М. (2019). "Самоорганізація громадянського суспільства як чинник розвитку місцевого самоврядування." Вісник Харківського національного університету, 1(31), 97-104.
21. Степаненко, І. В. (2017). "Громадська самоорганізація як чинник розвитку місцевого самоврядування." Проблеми політичної психології, 1(19), 88-97.
22. Мельниченко, С. І. (2018). "Самоорганізація місцевого населення: особливості та можливості." Гуманітарний вісник, 39, 76-82.
23. Огороднікова, О. Г. (2019). "Громадська самоорганізація в системі соціального партнерства." Соціально-трудова відносина: теорія та практика, 2(27), 124-132.
24. Федоров, Г. М. (2018). "Громадська самоорганізація як складова сталого розвитку." Сучасний світ і політика, 2(32), 59-66.
25. Литвиненко, І. В. (2017). "Організаційно-правові аспекти громадської самоорганізації в Україні." Юридичний вісник, 3, 142-148.
26. Закон України Про місцеве самоврядування в Україні, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170

- 27.Глущенко, О. В. (2020). "Територіальна громада як основна одиниця громадської самоорганізації." Геополітика та економіка, 2(29), 71-80.
- 28.Індекс громадянської активності в Україні (2021). Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/> [дата доступу: 15.12.2022].
- 29.Шевченко, Г. П. (2018). "Громадська самоорганізація населення: етапи розвитку та сучасні тенденції." Гуманітарний вісник, 4(39), 134-143.
- 30.Марченко, І. В. (2019). "Особливості громадської самоорганізації в регіональному контексті." Регіональна економіка, 2(87), 92-100.
- 31.Наказ Мінрегіонбуду України "Про затвердження Положення про порядок реалізації місцевих ініціатив громадами" (2018). № 123.
- 32.Національна стратегія розвитку громадянського суспільства в Україні на період до 2025 року (2017).
- 33.Положення про порядок реалізації місцевих ініціатив громадами (2018). Київ: Мінрегіонбуд України.
34. Мальцева, К. О. (2023). «Самоорганізація населення в системі місцевого самоврядування».